



NEFRIT KO'LI ATROFIDA GLAMPING TASHKIL QILISH

Ravzaxon Erkinjanova Shavkat qizi

rozalind231100@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonning Ugam-Chatqol davlat tabiiy milliy bog'idagi Nefrit ko'li (Urungach ko'llari) atrofida glamping (glamurli lager) turizmini tashkil etishning ilmiy va amaliy asoslarini chuqurroq o'rganadi. Kirish qismida hududning geografik, ekologik va turistik xususiyatlari, shuningdek, so'nggi yillardagi turizm o'sishi statistikasi tahlil qilinadi. Asosiy qismida ekologik ta'sirni baholash, infratuzilma loyihalash, resurslarni boshqarish, iqtisodiy-ijtimoiy foyda, monitoring va xalqaro loyihalar batafsil ko'rib chiqiladi, jumladan, UNDP va UNESCO dasturlari. Xulosada loyihaning barqarorligi, iqlim o'zgarishi ta'siri va kelajak istiqbollari yoritiladi. Tadqiqot himoyalangan hududlarda mas'uliyatli turizmni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ilmiy ma'lumotlar, statistika va amaliy tavsiyalarni taqdim etadi, bu esa O'zbekiston turizmining global standartlarga moslashishiga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: Nefrit ko'li, Urungach ko'llari, glamping, ekologik turizm, Ugam-Chatqol milliy bog'i, barqaror rivojlanish, ekologik ta'sir bahosi, bioxilma-xillik, iqtisodiy foyda, tabiat muhofazasi, iqlim o'zgarishi, turizm statistikasi, UNESCO biosfera rezervati.

KIRISH

Nefrit ko'li, shuningdek, Urungach ko'llari nomi bilan mashhur bo'lgan bu tabiiy mo'jiza, O'zbekistonning Toshkent viloyati Bostanlik tumanida, Ugam-Chatqol davlat tabiiy milliy bog'ida joylashgan bo'lib, G'arbiy Tyanshan tog' tizmasining ekologik jihatdan noyob hududlaridan biridir. Bu ko'llar Toshkentdan taxminan 160 kilometr uzoqlikda, Pskem vodiysida joylashgan bo'lib, muzliklardan oziqlanuvchi Urungach sayidan hosil bo'ladi; ularning ikkitasi – pastki (kichik, diametri 100 metr atrofida, chuqurligi 5-10 metr) va yuqori (katta, uzunligi 500 metrga yaqin, chuqurligi 20 metrgacha) ko'llar mavsumiy xususiyatga ega, bahor va yoz mavsumlarida suv bilan to'lib, qishda muzlaydi va qurib qolishi mumkin, bu esa ularning suvi nefrit rangidagi (zumrad yashil-jigarrang) ko'rinishini beradi va turistik jozibadorlikni oshiradi, xususan, piyoda sayohatlar va trekking marshrutlari uchun ideal sharoit yaratadi. Milliy bog'ning hududi 2000 kvadrat kilometrdan ortiq maydonni egallab, biologik xilma-xillikning yuqori darajasini saqlab qolgan, jumladan, noyob o'simlik turlari (masalan, endemik tog' o'tlari, shu jumladan Allium, Tulipa va Juniperus jinsidagi turlar,



shuningdek, tog'li o'rmonlar va alp o'tloqlarida 500 dan ortiq o'simlik turlari, jumladan, iqlim o'zgarishiga zaiflashgan relikt turlar) va hayvonlar (qirg'ovul, tog' echkisi, qor qoplani, noyob qushlar va sut emizuvchilar, jumladan, 200 dan ortiq qush turlari va 50 ga yaqin sut emizuvchilar, shuningdek, IUCN Qizil kitobiga kiritilgan turlar) mavjudligi bilan ajralib turadi; hududning balandligi 700 metrdan 4503 metrgacha (Chingan cho'qqisi) o'zgarib, mozaikali landshaftlarni, jumladan, tog'li o'rmonlar, subalp va alp zonalarini, shuningdek, muzliklar va daryo vodiylarini o'z ichiga oladi, bu esa hududni global ekologik ahamiyatga ega qiladi va barqaror rivojlanish loyihalarini talab etadi. Ugam-Chatqol milliy bog'i 1990-yilda tabiatni muhofaza qilish maqsadida tashkil etilgan bo'lib, UNESCOning Jahon merosi ro'yxatiga kirgan G'arbiy Tyanshan biosfera rezervatining bir qismi hisoblanadi, bu transmilliy hudud (Qozog'iston, Qirg'iziston va O'zbekistonni qamrab olgan) global agrobiologik xilma-xillik markazi sifatida e'tirof etilgan va tabiiy merosni himoya qilish bo'yicha qat'iy xalqaro standartlarni, jumladan, turizm faoliyatini cheklash va barqaror foydalanishni talab etadi, masalan, UNDP loyihalari orqali tabiiy resurslarni boshqarish va mahalliy jamoalarni jalb qilish. Glamping, ya'ni "glamurli lager" tushunchasi, an'anaviy lagerning tabiiy muhitdagi tajribasini hashamatli dam olish qulayliklari (masalan, qulay karavotlar, issiq suv, elektr energiyasi va hatto restoran xizmatlari) bilan birlashtirgan turizm shakli bo'lib, tabiiy muhitda ekologik jihatdan mas'uliyatli turizmni rivojlantirish uchun ideal variantdir; u ekologik ta'sirni minimallashtirish orqali barqaror turizmning bir qismi sifatida ko'riladi, ammo himoyalangan hududlarda noto'g'ri amalga oshirilishi biologik xilma-xillikka, masalan, flora va faunaning buzilishiga tahdid solishi mumkin, va O'zbekistonda Booking.com ma'lumotlariga ko'ra, glamping saytlari soni o'sib bormoqda. Nefrit ko'li atrofida glampingni tashkil etish, bir tomondan, hududning turistik jozibadorligini oshirishga (masalan, piyoda yurish marshrutlari, qayiqda sayrlar va tabiat kuzatuvlari orqali), ikkinchi tomondan, tabiatni muhofaza qilish va mahalliy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin, chunki Markaziy Osiyoda barqaror turizm tajribasi (masalan, Qirg'iziston va Tojikistonda jamoaviy turizm modellari) mahalliy jamoalarga iqtisodiy foyda keltirgan holda ekologik muvozanatni saqlashni ko'rsatgan; ammo bu jarayonni ilmiy asoslangan yondashuv bilan amalga oshirish zarur, chunki himoyalangan hududlarda turizm rivojlantirish biologik xilma-xillikka jiddiy tahdid solishi mumkin, va 2024-2025 yillarda O'zbekiston turizmi rekord darajaga chiqqan (2024 yilda 10.2 million xorijiy sayyoh, 2025 yilda 9 oyda 8.6 million).

Glampingni tashkil etishning ilmiy asoslari, birinchi navbatda, ekologik ta'sirni baholash (Environmental Impact Assessment, EIA) metodikasiga asoslanishi kerak, bu



O'zbekistonning "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni va milliy bog'lar reglamentiga muvofiq bo'lib, loyihaning potentsial salbiy ta'sirlarini (masalan, tuproq eroziyasi, suv ifloslanishi, yovvoyi hayvonlarning bezovtalanishi va invaziv turlarning kirib kelishi) oldindan baholashni o'z ichiga oladi, shuningdek, GIS (geografik axborot tizimlari) va masofaviy zondlashdan foydalanish orqali hududni zonalashtirishni taklif etadi, va Ugam-Chatqol parki uchun o'simlik qoplami o'zgarishini tahlil qiluvchi tadqiqotlar (masalan, 30 yillik LULC o'zgarishlari) asosida amalga oshirilishi mumkin. Ugam-Chatqol milliy bog'ida turizm faoliyati qat'iy cheklangan bo'lib, faqat ekologik turizmga ruxsat beriladi, masalan, sayohat marshrutlari va qo'riqlanadigan zonalar orqali cheklangan kirish, bu esa glamping zonalarini loyihalashda ko'llarning mavsumiy tabiatini (bahor-yozda suv to'lishi va qishda muzlashini) hisobga olishni talab etadi, shuningdek, infratuzilmani yil davomida barqaror qilish uchun modulli, demontaj qilinadigan tuzilmalardan foydalanishni tavsiya etadi, masalan, quyosh energiyasi bilan ishlaydigan modul kabinalar va yovvoyi hayvonlar migratsiyasini hisobga olgan joylashtirish. Ekologik jihatdan, glamping tuzilmalari (masalan, ekologik toza chodirlar yoki modulli kabinalar) minimal yer yuzasini egallashi va tuproq eroziyasini oldini olishi kerak; masalan, yuqori darajadagi platformalarda qurilgan tuzilmalar tuproqqa ta'sirini 70-80% ga kamaytirishi mumkin, bu Tyanshan tog'laridagi o'xshash loyihalarda (masalan, Qirg'izistonning Issiq-Ko'l atrofidagi ekologik lagerlar) tasdiqlangan va IUCN tavsiyalariga muvofiq keladi, shuningdek, o'rmon va tog' resurslarini barqaror boshqarish loyihalari (UNDP orqali) bilan integratsiya qilinishi zarur. Suv resurslarini boshqarish masalasi ham muhim: Nefrit ko'li muzlik suvlaridan oziqlanadi, ammo turizm o'sishi suv sifatini buzishi mumkin, shuning uchun suvni tejash texnologiyalari (masalan, quyosh energiyasi bilan ishlaydigan suv filtrlari, qayta ishlatish tizimlari va yomg'ir suvi yig'ish) qo'llanilishi kerak, bu esa suv sarfini 50% ga qisqartirishi va suv havzalarini himoya qilishi mumkin, shuningdek, muzliklarning erishi (so'nggi 30 yilda 20-30% ga kamaygan) ta'sirini hisobga olish zarur, chunki iqlim o'zgarishi parkning o'simlik qoplamini o'zgartirmoqda. Bundan tashqari, glamping zonalarida bioxilma-xillikni saqlash choralari, masalan, yovvoyi hayvonlar yo'laklarini saqlash, invaziv turlarning oldini olish va o'simliklarni tiklash dasturlari, loyihaga integratsiya qilinishi zarur, chunki G'arbiy Tyanshan biosfera rezervati noyob ekotizimlarni o'z ichiga oladi va iqlim o'zgarishi (harorat oshishi va yog'ingarchilik o'zgarishi) ta'sirida zaiflashgan, va bu masalalarda mahalliy jamoalarni jalb qilish (masalan, qor qoplari populyatsiyasini himoya qilish orqali) muhim.



Iqtisodiy jihatdan, glamping tashkil etish mahalliy aholi uchun yangi ish o'rinlarini yaratishi va turizm daromadini oshirishi mumkin: O'zbekistonning turizm sohasidagi o'sish sur'atlari (2024 yilda 10.2 million xorijiy sayyoh, 2025 yilda 9 oyda 8.6 million, ekoturizm ulushi o'sib bormoqda) ko'rsatkichlariga asoslanib, ekoturizm qishloq hududlarida daromadni oshirishga hissa qo'shgan, masalan, Samarqand va Bostanlik viloyatlarida mahalliy bandlik va daromadni oshirish orqali; Nefrit ko'li atrofidagi glamping zonasi yiliga 5000-10000 ta mehmonni jalb qilishi va mahalliy iqtisodiyotga 1-2 million AQSh dollarigacha daromad keltirishi mumkin, ammo bu faqat barqaror modellar orqali amalga oshirilishi lozim, chunki O'zbekiston turizmi 2025 yilda 526 million AQSh dollaridan ortiq daromad keltirishi prognoz qilinmoqda. Ekologik monitoring tizimini joriy etish zarur, masalan, bioindikatorlar (o'simlik va hayvonlar populyatsiyasi, suv sifati ko'rsatkichlari) orqali ta'sirni kuzatish, bu milliy bog'ning biologik xilma-xilligini saqlab qolishga yordam beradi va Markaziy Osiyodagi o'xshash loyihalarda (masalan, Qozog'iston va Tojikistonda) muvaffaqiyatli qo'llanilgan, shuningdek, raqamli monitoring (dronlar va sensorlar) orqali real vaqtda ma'lumot yig'ishni taklif etadi, va SEA (strategik ekologik baho) loyihalari orqali kengaytirilishi mumkin. Barqarorlik tamoyillariga asoslangan glampingda quyosh panellari va shamol generatorlari kabi yangilanuvchan energiya manbalaridan foydalanish energiya sarfini 90% ga kamaytirishi mumkin, shu bilan birga chiqindilarni boshqarish (kompostlash, qayta ishlash va nol chiqindi siyosati) tizimi atrof-muhitni ifloslanishdan himoya qiladi va mehmonlarga ekologik ta'lim berish orqali mas'uliyatli turizm madaniyatini shakllantiradi, masalan, ta'lim dasturlari va ekskursiyalar orqali, va madaniy ekotizim xizmatlarini xaritalash orqali mehmon tajribasini boyitadi. Bundan tashqari, mahalliy jamoalar bilan hamkorlik, masalan, jamoaviy turizm modellari orqali (mahalliylar tomonidan boshqariladigan glamping zonalar), loyihaing ijtimoiy-iqtisodiy foydasini oshiradi, chunki Markaziy Osiyoda bunday yondashuv qashshoqlikni kamaytirish, madaniy merosni saqlash va ijtimoiy barqarorlikka hissa qo'shgan, va Ugam-Chatqol parki uchun yangi himoyalangan hududlar yaratish taklif etilmoqda.

Xulosa qilib aytilganda Nefrit ko'li atrofida glampingni tashkil etishning muvaffaqiyati, oxir-oqibat, ilmiy tadqiqotlar, davlat siyosati va mahalliy jamoalar bilan hamkorlikka bog'liq bo'lib, bu hududning tabiiy boyligini kelajak avlodlar uchun saqlab qolishga xizmat qiladi, shu bilan birga O'zbekistonning ekoturizm potentsialini to'liq ro'yobga chiqaradi. Ushbu loyiha ekologik muvozanatni buzmasdan iqtisodiy o'sishni ta'minlashi mumkin, ammo doimiy monitoring va moslashuvchanlik talab etiladi, chunki iqlim o'zgarishi va turizm bosimi ta'siri kuchayishi mumkin, masalan,



muzliklar erishi va bioxilma-xillik yo'qolishi. Kelajakda bunday modellarni boshqa milliy bog'larga kengaytirish O'zbekiston turizmini global barqarorlik standartlariga moslashtirishga yordam beradi, va 2025 yil prognozlariga ko'ra, ekoturizm o'sishi 10-20% ga yetishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Raximov, A., & To'rayev, Sh. Ugam-Chatqol davlat tabiiy bog'idagi ekoturizm marshrutlari va ularni tashkil etish. Journal of Economics, Management and Tourism, 3(1), 45-60. (O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashri). (2023).
2. Karimova, N. Ugam-Chatqol milliy bog'idagi kriosferaga iqlim o'zgarishining ta'siri. ResearchGate, Tashkent State University. (2024).
3. Abdullayev, U. O'zbekiston milliy bog'larida barqaror turizmni rivojlantirish. Ekologiya va turizm jurnali, 15(2), 112-125. (O'zbekiston Ekologiya vazirligi nashri). (2022).
4. Sodiqov, M., & Ismoilova, G. Markaziy Osiyoda glamping modellari va ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash. Turizm va iqtisodiyot, 4(3), 78-92. (Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti nashri). (2023).
5. Qodirov, O. O'zbekiston turizmi: 2024-2025 yillardagi statistika va ekoturizm rivoji. Stat.uz rasmiy nashri. (2025).